

ПІДГОТОВКА ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЛЬЩІ

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми на прикладі Польщі. Увагу приділено таким аспектам, як особистісні та професійні якості, формування усвідомленого й відповідального ставлення до роботи з обдарованими учнями.

Ключові слова: *вчитель обдарованих дітей, підготовка вчителів до роботи з обдарованими учнями, особистісні якості, професійні компетенції.*

Важко переоцінити роль учителя у розвитку й становленні особистості учня. Ще більшого значення вона набуває, коли мова йде про учня обдарованого, виявити потенціал та розвинути здібності якого є одним із найголовніших завдань сучасної школи, оскільки “будь-яка обдарованість, що здобула правильний та максимальний розвиток, являє собою значне соціальне благо, через те, що служить подальшому культурному прогресу” [3, с. 480]. Тому важливим завданням сучасної освіти в Україні є, з одного боку, створення всіх можливих умов для виявлення та розвитку обдарованих дітей, з іншого – розробка нових підходів у підготовці вчителів до роботи з обдарованими учнями. І якщо в першому напрямі слід відзначити позитивні зрушення, що мають місце в Україні за останні роки, – створення профільних класів (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних колективів, об’єднань з метою розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей; розробка програм пошуку, навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей, їх підтримки й заохочення шляхом виділення стипендій, надання можливості навчання і стажування у провідних вітчизняних і зарубіжних освітніх центрах, то в напрямку підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями про суттєвий прогрес говорити зарано. Як зазначає українська дослідниця О. Антонова, “одним із провідних завдань підготовки майбутніх учителів є формування професійної компетентності, важливою складовою якої визнається вміння вчителя здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими учнями” [1, с. 69]. Проте проблемою залишається відсутність концепції та єдиних науково-методичних засад підготовки таких спеціалістів, наявність відповідних технологій навчання. Поза увагою також залишається формування у майбутніх учителів усвідомленого та відповідального ставлення до роботи з обдарованими учнями як з категорією дітей, що потребують особливої уваги і підтримки з боку вчителя.

Зважаючи на це, набуває актуальності дослідження провідних педагогічних тенденцій і досвіду країн, де підтримка юних обдарувань та підготовка фахівців до роботи з ними відрізняються значними досягненнями і можуть стати джерелом нових ідей і співпраці. Однією з таких країн є Польща.

Особливості розвитку інтелектуального і творчого потенціалу особистості розглядаються в працях О. Кульчицької, О. Матюшкіна, В. Моляко, М. Поташника,

С. Сисоевої та ін. До питань виявлення та розвитку обдарованості учнів звертаються І. Аверина, Г. Айзенк, Ю. Бабанський, В. Горський, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Садовська, Б. Теплов та ін. Різні аспекти підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми у своїх працях відображають В. Алфімов, О. Антонова, О. Бочарова, О. Дубасенюк, В. Моляко, І. Підласий та ін. Говорячи про дослідження польських науковців у галузі підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, слід відзначити праці А. Болдвіна, Т. Гізи, А. Горальського, Я. Лащика.

Проте позитивний досвід зарубіжних країн у галузі підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми, на нашу думку, вивчений недостатньо.

Мета статті – розглянути особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями в Польщі.

В умовах реформування й оновлення суспільства, як ніколи зростає роль учителя, оскільки від нього значною мірою залежить освітній, культурний і моральний рівень учнів, розвиток й збереження інтелектуально-творчого потенціалу обдарованих дітей.

За таких умов зростають вимоги до підготовки вчителів до роботи в сучасній школі і, зокрема, до роботи з обдарованими дітьми. Стає недостатнім високий рівень лише предметної підготовки. Сучасний педагог має отримати:

- уявлення про те, що таке обдарованість і особливості розвитку обдарованих дітей;

- розуміння того, що таке розвивальна освіта, у чому її відмінність від традиційних форм навчання й виховання;

- знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку дітей;

- знання про те, що таке загальноосвітнє середовище, його різновиди (сімейне, молодшозшкільне, середньозшкільне, старшозшкільне, позашкільне, додаткове й стихійне), хто є його суб'єктами, які теми освітнього середовища (догматична, творча та ін.), типи взаємодії між суб'єктами (авторитарний, демократичний, гуманістичний та ін.);

- знання методів психологічного й дидактичного проектування навчального процесу;

- уміння реалізувати різноманітні способи педагогічної взаємодії між різними суб'єктами освітнього середовища (з учнями наодинці й у групі, з батьками, колегами-вчителями, зі своїм керівництвом);

- уміння стати в рефлексивну (самоусвідомлюючу) позицію відносно того, що вчити, як учити, навіщо вчити [6, с. 303].

Звертаючись до досвіду Польщі, слід відзначити, що тут, як і в Україні, вчителі, які працюють з обдарованими дітьми, не розглядаються як окрема категорія працівників, не мають пільг та додаткової платні. Більше того, у розпорядженні міністра національної освіти “Про програмні положення дошкільного виховання та навчання учнів у всіх типах шкіл” від 23.12.2008 р. наголошується на тому, що всі вчителі мають спрямовувати зусилля на виявлення здібностей обдарованих дітей, їхній розвиток і створення умов для їхньої презентації. Водночас з цього не випливає, що кожен учитель може називатися “вчителем обдарованого учня”, оскільки таке визначення означає невелику, але специфічну професійну групу вчителів, які, крім виконання своїх обов'язків, займаються розвитком і підтримкою талановитих дітей [2, с. 213].

Закономірно постає питання про те, що відрізняє звичайного вчителя від учителя обдарованого учня? Якими якостями має бути наділена людина для здійснення такої відповідальної роботи? Чи повинна вона мати спеціальну підготовку або достатньо підготовки вчителя традиційної масової школи?

На нашу думку, найменше сумнівів викликає питання щодо особистісних якостей учителя, який працює з обдарованими дітьми. Як і в будь-якого педагога, його професійна компетентність визначається наявністю таких груп особистісних якостей, як:

- психологічні характеристики: емоційна врівноваженість, низька тривожність, творче мислення, послідовність у діях, наполегливість, стриманість, уважність;
- морально-етичні якості: гуманність, доброта, терпимість, справедливість, тактовність, емпатійність, скромність, відповідальність;
- психоаналітичні якості: адекватна самооцінка, самоаналіз, самокритичність, прагнення до самовдосконалення;
- психолого-педагогічні якості: комунікабельність, зовнішня привабливість, вміння навіювати та переконувати, оптимізм тощо [5, с. 12].

Проте, говорячи про вчителя обдарованих дітей, неможливо не зазначити, що, в першу чергу, це має бути вчитель-майстер, якому властиві певні риси, що виділяють його із загального кола. Серед цих рис – вразливість і моральне сприйняття світу, суперечність намірів і наслідків. Дуже часто такий учитель не дотримується заборон та кодексів, установлених формально або традиційно, але наділений такими якостями, як: опіка, послідовність, гнучкість, ефективність у роботі.

Разом з тим зрозуміло, що для того, щоб бути вчителем-майстром лише певного комплексу особистісних якостей замало. Потрібна професійна підготовка та ґрунтовні базові знання, які в поєднанні із зазначеними особистісними якостями приведуть до формування особистості творчого вчителя, спроможного виявити та розвинути творчий потенціал учня.

До питань підтримки обдарованих дітей у Польщі почали звертатися ще з XVI ст. Так, А. Моджевський наголошував на необхідності навчання обдарованої молоді незалежно від її соціального становища, а С. Петрици підкреслював, що дитина народжується подібною до чистої дошки, на якій можна написати будь-що, і лише її вроджені здібності, відповідне виховання та інтелектуальний розвиток вирішують, ким вона стане.

Починаючи з XVI ст. в Польщі засновуються вищі та середні навчальні заклади (Академія Любранського, Замойська академія, Торунська академія, Торунська школа та ін.), які стають справжніми центрами культури і науки, втіленням передових гуманістичних ідей свого часу.

У 1740 р. у Варшаві була заснована школа Collegium Nobilium, одним із головних завдань якої було навчання обдарованої молоді з урахуванням її здібностей. Перша школа для обдарованих учнів була відкрита в Польщі у м. Ридзина в 1928 р.

На початку XX ст. в Польщі публікуються перші статті, присвячені навчанню обдарованих учнів: “Мангеймська система” (Я. Швемін), “Про навчання обдарованих дітей” (Т. Мечковська). Проте найголовнішим стає те, що саме в цей період серед учителів зростає усвідомлення необхідності внесення змін до освітньої практики, починають реалізовуватися ідеї щодо врахування інтересів, здібностей та захоплень учнів. Усе це сприяє розвитку досліджень у галузі педагогіки здібностей, ініціатором яких став В. Давид.

Незважаючи на значну увагу до роботи з обдарованими дітьми та дбайливе ставлення до підготовки спеціалістів відповідної класифікації, у сучасній Польщі існує лише один вищий навчальний заклад – Академія спеціальної педагогіки (м. Варшава), де готують педагогів здібностей за різними напрямами навчання: за напрямом “Педагогіка” (спеціальність: “Шкільна педагогіка – педагогіка здібностей”), “Спеціальна педагогіка” (спеціальність: “Педагогіка здібностей і інформатика”).

Основна мета навчання за означеними напрямами – підготовка випускників до роботи шкільним педагогом (консультантом).

Проте серед компетенцій, що мають бути сформовані в майбутніх вчителів під час навчання за спеціальністю “Шкільна педагогіка – педагогіка здібностей”, у першу чергу, слід виділити ті, що нерозривно пов’язані з розпізнаванням освітніх потреб учнів із здібностями на основі міжособистісних стосунків, креативністю, що виявляється в здатності до самоосвіти, інноваційної та нестандартної діяльності у поєднанні з мобільністю й гнучкістю; праксеологією, що виявляється в ефективності планування, реалізації, організації, моніторингу й оцінювання освітніх процесів; комунікацією, що полягає в ефективному вербальному й невербальному спілкуванні; інформацією та медіа, що виявляється в умінні застосовувати інформаційні технології, включаючи їх у навчальний процес (проведення занять); мовами – умінні спілкуватися принаймні однією іноземною мовою на високому рівні [2, с. 220].

Випускник, готовий працювати в якості шкільного педагога з учнями зі спеціальними потребами, володіє такими компетенціями:

- визначення індивідуальних потреб учнів та аналіз причини шкільних поразок;
- визначення форм і методів допомоги учням, зокрема обдарованим, психолого-педагогічної допомоги відповідно до виявлених потреб;
- організація й надання різних форм психолого-педагогічної підтримки учням, батькам і вчителям;
- проведення виховних і профілактичних заходів за участю батьків і вчителів, запланованих у виховній і профілактичній програмах школи, і про які йдеться в окремих нормативних документах;
- надання освітньої допомоги учням, зазначеної у виховній і профілактичній програмах школи;
- планування та проведення заходів для учнів, батьків і вчителів з метою допомогти учням у виборі подальшого напрямку навчання, особливо в тих школах, у яких відсутня посада консультанта з профорієнтації;
- надання освітньої та матеріальної допомоги учням з малозабезпечених родин [2, с. 220].

Розглядаючи напрям “Спеціальна педагогіка” (спеціальність: “Педагогіка здібностей і інформатика”), можна зазначити, що випускник є підготовленим до виконання функцій шкільного педагога (зокрема, для роботи з обдарованими учнями) якщо володіє такими компетенціями:

- розпізнавання індивідуальних потреб учнів та аналіз причин шкільних поразок;
- визначення форм і методів допомоги учням, зокрема учням з видатними здібностями, надання психолого-педагогічної консультації відповідно до їхніх потреб;

- організація різних форм психолого-педагогічної допомоги учням, батькам і вчителям;
- виконання виховних і профілактичних дій, які визначені у виховній та профілактичній програмах школи і про які йдеться в окремих положеннях роботи школи з участю батьків і вчителів;
- виконання виховних і опікунських функцій учителя, про які йдеться в окремих положеннях виховної й профілактичної програми школи;
- планування й проведення заходів, спрямованих на допомогу учням, батькам та вчителям; профорієнтаційна робота з учнями у виборі подальшого напрямку навчання й майбутньої професії, якщо в школі відсутня ставка професійного консультанта;
- надання опіки й матеріальної допомоги учням з матеріальними труднощами;
- володіння відповідною кваліфікацією для проведення занять з інформатики та інформативних технологій у початковій школі та гімназії;
- володіння іноземною мовою на рівні B2 Європейської системи вивчення мов Ради Європи;
- використання різних сучасних джерел для отримання нової інформації;
- володіння вміннями креативного мислення на уроках з евристики, педагогічного новаторства, педагогіки здібностей, педагогіки й дидактики творчості;
- володіння навичками й уміннями самонавчання;
- володіння комп'ютерною графікою, уміння створювати інтернет-сторінку [2, с. 218].

Таким чином, говорячи про підготовку майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями за розглянутими напрямками підготовки, можна відзначити, що професійна компетентність їх визначається такими складовими:

- спеціальна компетентність (володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, можливість проектувати свій подальший професійний розвиток);
- соціальна компетентність (володіння спільною професійною діяльністю, співпрацею і прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування);
- соціальна відповідальність за результати своєї праці;
- особистісна компетентність (виявляється у володінні способами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості);
- індивідуальна компетентність (наявність способів самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії, здатність до професійно-особистісного зростання, самоорганізації й самореабілітації) [4].

Не можна сказати, що перелік компетенцій, якими мають володіти випускники за спеціальностями “Шкільна педагогіка – педагогіка здібностей” та “Педагогіка здібностей й інформатика” значною мірою відрізняється від професійних компетенцій майбутнього вчителя, що буде працювати у звичайній масовій школі. Звідси впливає розуміння того факту, що в підготовці вчителя, який буде працювати з обдарованими дітьми, надзвичайно важливими є мотивація майбутньої діяльності та формування відповідального, усвідомленого ставлення до проблеми виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей, спрямованість на постійне самовдосконалення та творчий пошук. Саме ці аспекти в поєднанні з особистісними якостями та сформованістю відповідних професійних

компетенцій є визначальними у підготовці майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми в Польщі.

Висновки. Отже, система підтримки обдарованих дітей в Польщі почала активно розвиватися ще з XVIII ст. і зараз являє собою один із пріоритетних напрямів у галузі освіти. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми в Польщі – одне з найважливіших питань, оскільки перед ними ставиться надзвичайне за складністю та значущістю завдання – виявлення здібностей обдарованих дітей, сприяння їх підтримці та розвитку, а отже, підтримці та розвитку інтелектуального й творчого потенціалу країни. Саме тому для роботи з обдарованими дітьми важливими є як особистісні та професійні якості майбутнього вчителя, так і відповідальність за результати роботи.

Список використаної літератури

1. Антонова О.Є. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності / О.Є Антонова // Вісник Житомир. пед. ун-ту. – 2003. – Вип. 12. – С. 66–69.
2. Бочарова О.А. Обдаровані діти в Польщі: соціально-педагогічна підтримка : монографія / О.А. Бочарова. – Горлівка : Видавництво Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, 2012. – 480 с.
3. Кащенко В.П. Нужно ли выделять даровитых детей из общей массы школьников? (в сокращении) / В.П. Кащенко // Антология педагогической мысли России второй половины XIX – начала XX в. / [вступ. ст., биограф. очерки, сост. и коммент. П.А. Лебедева]. – М. : Педагогика, 1990. – 608 с.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Педагогика, 1996. – 308 с.
5. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
6. Соціальна робота: технологічний аспект : [навчальний посібник] / за ред. проф. А.Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013.

Погромская Г.И. Подготовка к работе с одарёнными учениками как необходимая составляющая профессиональной компетентности будущих учителей в Польше

В статье освещается проблема подготовки будущих учителей к работе с одарёнными детьми на примере Польши. Внимание акцентируется на таких аспектах, как личностные и профессиональные качества, формирование осознанного и ответственного отношения к работе с одарёнными детьми.

Ключевые слова: учитель одарённых детей, подготовка учителей к работе с одарёнными детьми, личностные качества, профессиональные компетенции.

Pohroms'ka H.I. Teachers training to work with gifted students as a part of future teachers professional competence in Poland

The article considers the problem of teachers training to work with gifted children by Poland example. It paid attention to such points as personal and professional qualities, forming a conscious and responsible attitude to work with gifted students.

Key words: teacher of gifted children, teachers training to work with gifted students, personal qualities, professional competence.